

RAPPORT 2015:2

En väg till arbetslivet

- Krami, en möjlighet för personer som önskar bryta sin kriminella livsstil

Carolina Klockmo

KOMMUNFÖRBUNDET VÄSTERNORRLAND

Kommunförbundet; FoU Västernorrland

Järnvägsgatan 2

871 45 Härnösand

Tfn: 0611-55 54 00

E-post: info@kfvn.se

Författare: Carolina Klockmo

Tryckår: 2015

ISSN: 1653-2414

ISBN: 978-91-85613-88-5

FÖRORD

Under hösten 2014 fick FoU Västernorrland förfrågan från Krami Sundsvalls styrgrupp om att undersöka verksamhetens resultat. Det har varit väldigt intressant och lärorikt att få möjlighet att studera verksamheten närmare. Krami vänder sig till män i åldern 18-45 år med kriminell bakgrund eller att det finns risk att hamna i kriminalitet. Därför blir ett begrepp som ”livsstilskriminell” intressant. Begreppets innebörd är *hur individer väljer att leva sina liv, dvs. vardagslivets innehåll och umgänge. Kriminalitet och missbruk, olika sätt att reflektera och tänka på vad som är rätt och fel* s. 6 [1].

Jag vill rikta ett stort tack till personalen vid Krami, Madeleine, Sara och Andreas som varit behjälplig att ta fram befintligt material och tips på potentiella intervjudeltagare. Ett stort tack riktas även till de personer som ställde upp på intervju, det var värdefullt att få intervjua er. Det fördjupade kunskapen och förståelsen för er personliga process och verksamhetens betydelse i denna process.

Styrgrupp

Jan Andersson

Samordningsförbundet

Mohsen Latifi

Arbetsförmedlingen

Helene Nylander

Socialtjänsten, Sundsvalls kommun

Marléne Westberg

Kriminalvården

Personal

Madeleine Eriksson

Socialtjänsten, Sundsvalls kommun

Sara Nilsson

Arbetsförmedlingen

Andreas Persson

Kriminalvården

Härnösand, 23 februari 2015

Carolina Klockmo

SAMMANFATTNING

Arbetslivet fyller en viktig funktion då det erbjuder sociala kontakter, dagliga rutiner samt främjar inkludering i samhällslivet. Det är därför viktigt att hitta vägar som ökar möjligheterna för anställning för de som står utanför arbetsmarknaden. Forskning har visat att en av de viktigaste faktorerna för att öka social integrering bland kriminella är att verka för att få ett lönearbete. Krami bedrivs i samverkan mellan Arbetsförmedlingen, Kriminalvården och Socialtjänsten och finns idag på tjugotalet platser i Sverige. Krami erbjuder arbetslivsinriktade rehabiliterande insatser för att skapa förutsättningar för deltagarna att komma ut i arbetslivet, vilket även kan bidra till ett mer aktivt deltagande i samhällslivet i övrigt. Det är en strukturerad modell där det finns riktlinjer för hur verksamheten ska utformas och bedrivas. Krami använder sig av en konsekvenspedagogiskt arbetssätt där det finns tydliga regler för vad som är tillåtet och inte. Om deltagaren bryter mot dessa får han ta konsekvensen av sitt agerande. Forskning har pekat på betydelsen av att arbeta med konsekvenser och olika valmöjligheter för denna målgrupp. För att lyckas i sin rehabiliteringsprocess är en viktig utgångspunkt att deltagaren har en längtan och en egen vilja att förändra sitt liv, vilket också är grunden i Kramis verksamhet. Det är dock en mödosam förändringsprocess som innebär att förändra sin identitet, grupptillhörighet, självuppfattning, attityder och förståelse för både sig själv och för andra och att värdera annorlunda och det handlar många gånger om att byta identitet. Syftet med rapporten var att undersöka verksamhetens resultat rörande hur deltagarna når arbetsmarknaden. Som underlag för resultatet har verksamhetens egen statistik använts, dessutom har några intervjuer med deltagare genomförts. Resultatet visade att upp till 70 % bland de som fullföljde programmet fick arbete eller studier på den reguljära arbetsmarknaden. Flertalet gick arbetsmarknadsutbildningar som syftar till att på sikt ge en plats på den reguljära arbetsmarknaden. Intervjuer med deltagare visade att personalens stöd upplevts som värdefullt. Krami har en tydlig arbetslivsinriktning, även om personalen till viss del arbetar med andra aspekter i deltagarnas livssituation. Detta är viktigt i rehabiliteringssammanhang och verksamheten skulle kunna tydliggöra detta mer som en del i modellen. Personalen vid Krami i Sundsvall önskar att fler anmäler sitt intresse för verksamheten. Idag finns ett visst samarbete med kommunens missbruksvård, men att detta samarbete skulle kunna utvecklas då det förmodligen finns flera som passar in i Kramis målgrupp. Det är också möjligt att tillfråga angränsade kommuner om samarbete kring personer som har en kriminell livsstil, men som önskat att bryta den. Det är en målgrupp som är i stort behov av att arbeta med en omfattande förändring av sitt liv. Här kan Krami bli en viktig insats då forskning har visat att det är betydelsefullt att det finns program som jobbar med hela identiteten för denna målgrupp.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	5
Krami Sundsvall	7
<i>Modellen</i>	8
<i>Pedagogik</i>	9
<i>Syfte</i>	10
Metod och material	11
<i>Litteratur</i>	11
<i>Verksamhetens statistik</i>	11
<i>Intervjuer</i>	11
Resultat	12
<i>Intervjuerna</i>	14
<i>Återfall</i>	15
<i>Utvärderingarna av vägledningskursen</i>	16
Diskussion	17
<i>Slutsats</i>	20
Referenser	21

INLEDNING

Arbetslivet är en viktig arena för oss då det erbjuder sociala kontakter, dagliga rutiner och möjligheten att göra något som känns värdefullt och viktigt [2]. Yrkesrollen fyller en central funktion då det bidrar till att skapa en identitet och hur vi ser på oss själva. Att vara aktiv på arbetsmarknaden främjar inkludering i samhällslivet, vilket innebär att de som inte är aktiva på arbetsmarknaden riskerar att hamna i ett utanförskap. Att stå utanför arbetslivet och därmed riskera att inte vara en del av samhällsgemenskapen skapar ett utanförskap som många gånger kan innebära sämre hälsa av olika slag. Det är därför viktigt att hitta vägar som ökar möjligheterna för anställning för de som står utanför arbetsmarknaden [3]. För att minska arbetslösheten, utanförskapet och kostnaderna för dessa, finns en gemensam arbetsmarknadspolitisk strävan – arbetslinjen. Arbetslinjen syftar till att alla samhällsmedborgare ska kunna vara aktiv i arbetslivet. Detta innebär att de som är i behov av stöd för att komma dit, ska också få det stöd som behövs [4]. För att kunna verka för arbetslinjens strävan krävs att regeringen, riksdagen, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, landstingen och kommunerna arbetar tillsammans [5].

I Sverige är det ca 15 procent av den arbetsföra befolkningen som står utanför arbetsmarknaden, detta är dock ett problem som finns i flera andra länder [6]. Dessa personer är ofta beroende av ersättningar från våra trygghetssystem i form av olika ersättningar från Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen eller försörjningsstöd via Socialtjänsten. Under 2013 var det ca 260000 vuxna personer som någon gång under året uppbär försörjningsstöd. De vanligaste orsakerna till detta handlade om arbetslöshet, hindrad att arbeta utifrån sociala skäl, sjukskriven med läkarintyg, där en del hade behov av att komplettera sin ersättning, men det finns även personer som inte blivit beviljad sjukpenning, sjuk- eller aktivitetsersättning. Under 2013 betalades ca 10 miljarder ut i form av försörjningsstöd [7].

Många personer som lever på bidrag från våra trygghetssystem är i behov av mer omfattande rehabiliteringsinsatser. I en systematisk litteraturöversikt på svensk forskning inom området konstateras att det är svårt att arbeta med arbetslivsinriktad rehabilitering då forskningen är begränsad om vilka insatser och ingredienser som har haft effekt och varför i så fall [6]. I arbetslivsinriktad rehabilitering är det vanligt att flera offentliga aktörer blir involverade såsom Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, Landstinget och kommunernas socialtjänst – och ibland även kommunernas arbetsmarknadsförvaltningar. Dessa myndigheter har olika ansvarsområden och lyder dessutom under olika lagstiftningar och har sina egna regelverk. Det är inte alltid så att reglerna passar ihop, vilket kan komplicera den enskildes rehabiliteringsprocess [8]. Ett länge välkänt fenomen handlar om att dessa aktörer inte ser personen som en helhet utan ser personen inom ramen för den verksamhet man representerar. Detta kan innebära att en person kan ha olika handlingsplaner hos olika myndigheter. För att lyckas med arbetslivsinriktad rehabilitering behövs ett holistiskt synsätt på den enskilda individen där alla aspekter i livet vägs in, såsom tidigare arbetslivserfarenheter/studier, hälsoaspekter, ekonomi, professionellt- och personligt nätverk och sociala relationer, familjesituation, fritidsaktiviteter/intressen [4].

Idag finns olika modeller för arbetslivsinriktad rehabilitering. Det är exempelvis olika samverkansmodeller där flera modeller gett positiva resultat för deltagarna [9, 10]. En annan modell, Individual Placement and Support (IPS) vars målgrupp oftast är personer med psykiska funktionshinder, som framförallt är utformad och prövad i amerikansk kontext. Det finns dock några svenska studier som visat på goda resultat bland deltagarna [11-16]. I IPS- modellen betonas att arbetslivsinriktad rehabilitering är bättre än arbetsförberedande träningsmodeller där forskning har visat att de som fått möjlighet till arbetslivsinriktad rehabilitering enligt IPS- modellen har fler arbetstimmar och högre inkomst än de som varit i arbetsförberedande modeller [17]. IPS- modellen förespråkar att alla som kan och vill arbeta är välkomna oavsett psykiatrisk diagnos, missbruksproblematik eller kognitiva svårigheter. Det viktigaste för att få påbörja sin arbetslivsinriktade rehabilitering är att deltagaren är motiverad och har en egen vilja till förändring. Ingen blir utestängd pga. tidigare misslyckanden. Målet är ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden och deltagaren erbjuds flexibelt stöd så länge det finns behov. Det är viktigt att snabbt påbörja jobbsökarprocessen, helst inom en månad [18]. Det finns även olika Case managementmodeller som syftar till att stödja individer framåt, en svensk sådan är Personligt Ombud [19-24]. Case management är en samordnande funktion och arbetar mer utifrån ett holistiskt perspektiv där Case managern arbetar med flera livsområden. Dessa modeller kan också innehålla tydliga inslag av arbetslivsinriktad rehabilitering. En sådan modell är Strengths model Case Management [25]. Den modellen har prövats i Sverige med gott resultat [26]. Denna rapport fokuserar på ytterligare en modell som har en tydlig arbetslivsinriktad inriktning, Krami, vars målgrupp är personer som lever i eller riskerar att hamna i kriminalitet.

KRAMI SUNDSVALL

Krami är en modell som finns på tjugotalet platser i Sverige, bl.a. i Stockholm, Göteborg, Malmö, Örebro och Umeå. Krami är en verksamhet som sker i samverkan mellan Arbetsförmedlingen, Kriminalvården och Socialtjänsten. Kramis riksorganisation har givit ut riktlinjer som verksamheten ska utgå från då de utformar de enskilda verksamheterna. Det är bl.a. sådant som att det ska finnas personal från alla samverkande organisationer, att personalen utgår från konsekvenspedagogiken samt att målet är att stödja deltagarna mot en plats på den reguljära arbetsmarknaden [27]. Utifrån detta har de enskilda verksamheterna möjlighet att utforma sin verksamhet och i Sundsvall ser den ut enligt följande;

Målgrupp

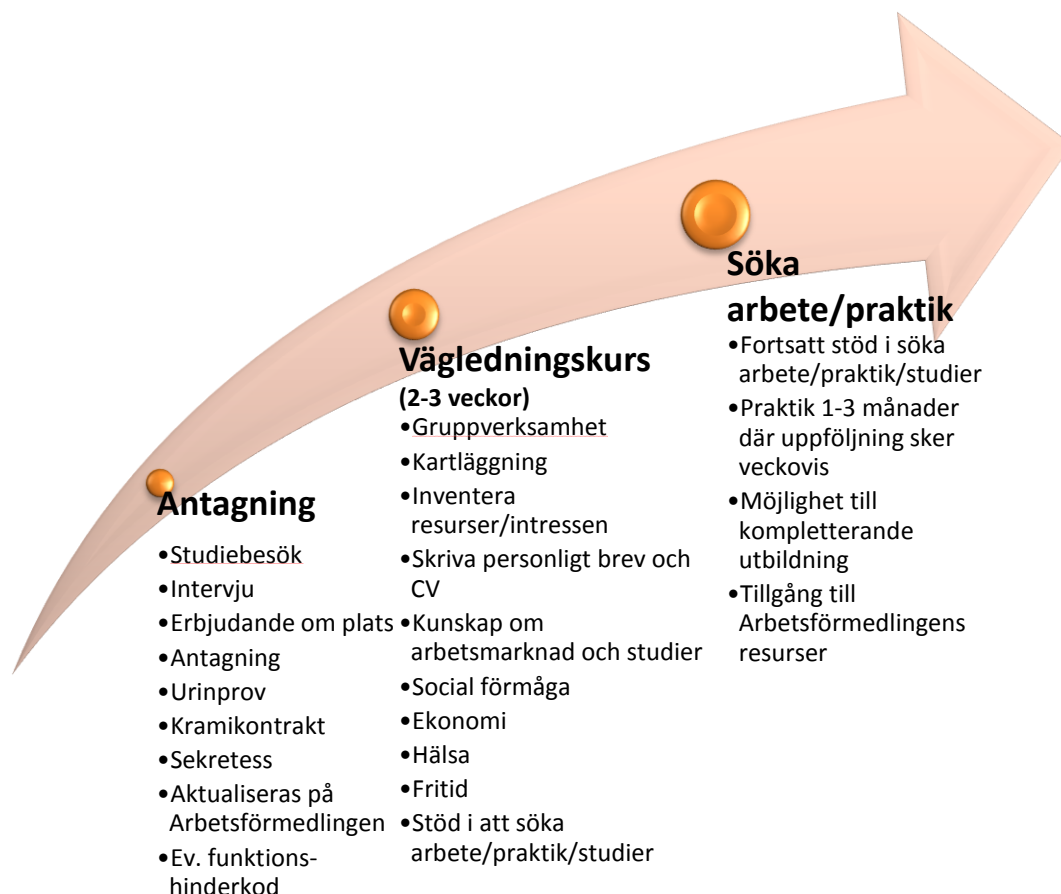
Målgruppen är män i åldersgruppen 18- 45 år med kriminell bakgrund eller att det finns risk att hamna i kriminalitet. Det kan exempelvis vara personer som befinner sig i kriminella kretsar utifrån ett alkohol-/drogmissbruk. Deltagarna har ofta svårigheter med försörjning och arbetsliv där många i målgruppen har svårt att delta i Arbetsförmedlingens utbud och tjänster. Personerna i målgruppen kan vara dömda till skyddstillsyn, samhällstjänst, vara villkorligt frigivna från både korta och långa fängelsestraff, personer med frigång eller de som verkställer sista tiden av straffet med intensivövervakning (s.k. fotboja). Det finns personer som sökt § 34 placering utom anstalt. Det är också en möjlighet för de personer som har avslutat sin missbruksbehandling att söka sig till Krami. För att få delta i verksamheten krävs att deltagaren är folkbokförd i Sundsvalls kommun och har ett ordnat boende samt är drogfri. Det är även viktigt att deltagaren inte väntar på några kommande rättegångar eftersom att det då finns risk att bli dömd till fängelsestraff. För att få bli inskriven i Kramis verksamhet krävs även att deltagaren har en egen vilja till förändring i livet och önskar stöd i att finna, få och behålla ett arbete eller utbildning på den reguljära arbetsmarknaden [27].

Syfte & mål med verksamheten

Personer med kriminell bakgrund tillhör ofta en marginaliserad grupp och syftet med Krami är att ge deltagarna bättre förutsättningar att komma ut i arbetslivet, vilket även kan bidra till ett mer aktivt deltagande i samhällslivet i övrigt. Verksamheten erbjuder rehabiliterande insatser för att stödja deltagaren att uppnå detta. Det är också viktigt att utveckla samverkansformer mellan de tre samverkande parterna. Det lokala målet med verksamheten i Sundsvall är att 100 % av deltagarna som fullföljer kontraktet når arbete/studier på den reguljära marknaden. Målet på nationell nivå är att 50 % av de som genomfört vägledningskursen ska ha nått målet arbete reguljär utbildning inom ett år [27].

Modellen

Krami är inte en manualbaserad modell, men det är en strukturerad modell där det finns riktlinjer för hur verksamheten ska utformas och bedrivas [28]. All personal som arbetar i Kramiverksamheterna ska ha genomfört den gemensamma utbildningen som Krami erbjuder. Det är viktigt för att behålla det gemensamma förhållningssättet. Modellen ser ut enligt följande;

Antagning

En person kommer i kontakt med Krami genom att en handläggare hos någon av de samverkande myndigheterna gör en intresseanmälan. Därefter tar någon av personalen vid Krami kontakt med personen och kallar honom till ett studiebesök. Vid studiebesöket presenteras verksamheten och en intervju genomförs med den intresserade. Därefter får personen fundera om detta är en verksamhet som han vill gå in i och personalen kan erbjuda plats i verksamheten. Vid inskrivningstillfället får deltagaren information om sekretess och skriver under en blankett som medger att Kramis personal får dela viss information kring deltagaren med varandra. Deltagaren undertecknar ett medgivande till att viss information får lagras i Samordningsförbundets statistiksystem (SUS). Deltagaren informeras även om reglerna för att få delta i verksamheten och vad som händer om

reglerna bryts. Ett urinprov görs för att säkerställa drogfrihet. I inskrivningsskedet skrivs deltagaren in hos Arbetsförmedlingen. Flera deltagare som skriver in sig i Kramis verksamhet lever på försörjningsstöd, men i och med att de skrivs in kvalificerar de sig till Aktivitetsstöd hos Arbetsförmedlingen. Ersättningen baseras på A-kassa, vilket innebär att vissa personer kommer att fortsätta komplettera sin ersättning med försörjningsstöd. Vid inskrivningen är det möjligt för deltagaren att bli kodad utifrån socialmedicinskt funktionshinder, vilket ger möjlighet att få en lönebidragsanställning.

Vägledningskurs

I anslutning till antagningen startar deltagaren i en 2- 3 veckors vägledningskurs som sker i grupp med ett antal olika gruppstarter varje år. Vägledningens syfte är att rusta personen för att kunna söka arbete/praktik eller studier. Här får deltagaren möjlighet att kartlägga sin situation, fundera kring sina resurser både sina egna, men även sådana som finns i omgivningen. Det är även viktigt att identifiera intressen. Vägledningskursen syftar även till att ge deltagaren kunskap om olika möjligheter till utbildning, arbetsmarknad och dess regelsystem. Deltagaren får även möjlighet att skriva ett personligt brev och CV. I vägledningskursen ska deltagaren ges möjlighet att fundera kring vilken typ av arbete som känns mest intressant och samtidigt ta reda vad som krävs för att få det arbetet. Det är viktigt att ge kunskap om hur relationer till arbetskamrater och chefer kan se ut, på vilket sätt man löser ev. konflikter i arbetslivet, betydelsen av att vara medlem i A-kassan och hur det fungerar om man blir sjuk och behöver sjukskriva sig. I vägledningskursen får deltagarna även information om körkort, budget, skulder och skuldsanering, försäkringar och pension. Det är viktigt att orientera deltagarna inom olika områden i samhället. För de deltagare som befinner sig i vägledningskursen och praktiksökarfasen anordnas fritids- och sociala aktiviteter, dessa är obligatoriska och sker med jämna mellanrum. All personal deltar vid aktiviteterna som är förlagda under dagtid. Aktiviteter som genomförs är sådant som att bowla, spela pingis, bangolf, köra gokart och matlagning. När kursen är avslutad utvärderas den så att personalen har möjlighet att förändra avsnitt som upplevs som mindre givande.

Arbets- och praktiksök

Med utgångspunkt från det som deltagaren arbetat med under vägledningskursen är det dags att söka praktikplats. Det är viktigt att deltagaren prövar själv, men personalen finns till hands för att vägleda och coacha. När deltagaren söker praktikplats är det obligatoriskt att komma till verksamheten varje dag. Det är viktigt att hålla fast vid de rutiner som deltagaren byggt upp under vägledningskursen. Det är även viktigt att deltagaren finner en arbetsplats som ligger i linje med det mål som han satt upp.

Pedagogik

Grundfilosofin som Krami bygger på handlar om att alla människor *kan* ta ansvar för sina handlingar. Alla handlingar bygger på ett val som individen gör, oavsett om det finns en medvetenhet av olika konsekvenser eller ej. Filosofin menar att det är möjligt att lära sig de sociala regler (eller återskapa dessa) som finns i såväl arbetslivet som i samhället i stort. Den pedagogik Krami tillämpar syftar till att stödja deltagarna till att utveckla förmågor och redskap för att kunna hantera olika utmaningar i livet. Det är sådant som

självbestämmande, självhjälpande, trovärdighet, ansvar, respekt, samarbetsvilja och mottaglighet. Efter avslutad praktikperiod förväntas deltagaren kunna hålla avtal och mötestider, att kunna ta ansvar för sina handlingar och dess konsekvenser. Det är även viktigt att deltagaren kan ingå i en social gemenskap och kan visa respekt för andra människor. Den pedagogik som programmet tillämpar bygger på en konsekvenspedagogisk idé. Detta innebär att lära deltagarna att olika handlingar och val leder till olika konsekvenser. Det är viktigt att reglerna är tydliggjorda från start och att deltagaren förstår att komma försent eller att inte komma alls kan innebära att förlora ersättningen den dagen, eller vid allvarigare handlingar som att välja kriminalitet eller att missbruka alkohol/droger eller att använda våld innebär att bli direkt utskrivna från Krami. I samband med utskrivningen hålls ett samtal med deltagaren där personalen pratar med denne om vad som krävs för att få komma tillbaka till verksamheten igen.

I pedagogiken finns fyra grundvalar där det ena innebär ett *handlingsorienterat arbetssätt* vilket innebär att deltagaren ska visa i handling och inte enbart i ord vad han menar. Den andra bygger på ett *situationsbestämt arbetssätt*, där det är viktigt att ta tag i saker som sker på en gång och inte låta det vänta tills morgondagen. Den tredje grundvalen är ett *hållningsstyrt arbetssätt* som innebär att all personal som arbetar inom verksamheten måste ha samma förhållningssätt till verksamhetens regler. Den fjärde handlar om ett *deltagarorienterat arbetssätt* där deltagarna ska lära sig att hantera olika situationer som de kan ställas inför i livet och göra aktiva val utifrån olika konsekvenser [29].

Syfte

Syftet var att beskriva Kramis verksamhet och att undersöka hur stor andel av deltagarna som når reguljära studier eller arbete på den reguljära arbetsmarknaden efter deltagande i verksamheten.

METOD OCH MATERIAL

Litteratur

För att få mer kunskap om kriminalitet och vad som har visat sig haft bra effekt, har en sökning på böcker och forskningsartiklar inom området gjorts. Det fanns en del intressant litteratur som använts i rapporten.

Verksamhetens statistik

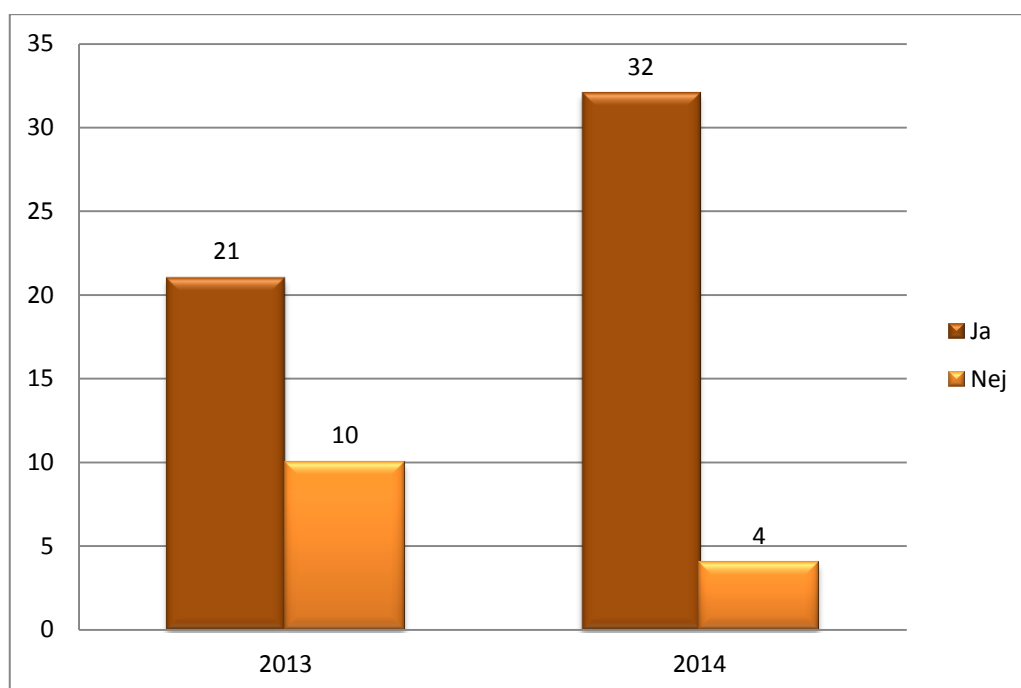
Verksamhetens egen statistik är det som utgör grunden för redovisningen av verksamhetens resultat. Viss kompletterande statistik har också tillkommit. Det handlar om personalen rapporteringar om vem/vilka som genomför hela programmet, vilka som hoppar av, varför samt vilka som återkommer. Det finns även material som berättar vad som händer med deltagarna och vilka de har kontakt med. Det finns även ett utvärderingsverktyg som deltagarna fyller i efter avslutad vägledningskurs.

Intervjuer

Ett fåtal intervjuer har gjorts med deltagare från Krami. Det är personer som har kommit lite längre i sin process. Deltagarna ville inte att intervjuerna skulle spelas in och därför gjordes anteckningar under tiden intervjun genomfördes. Anteckningarna renskrevs direkt efter varje intervju medan de var färska i minnet. Texterna analyserades och materialet strukturerades upp i olika teman.

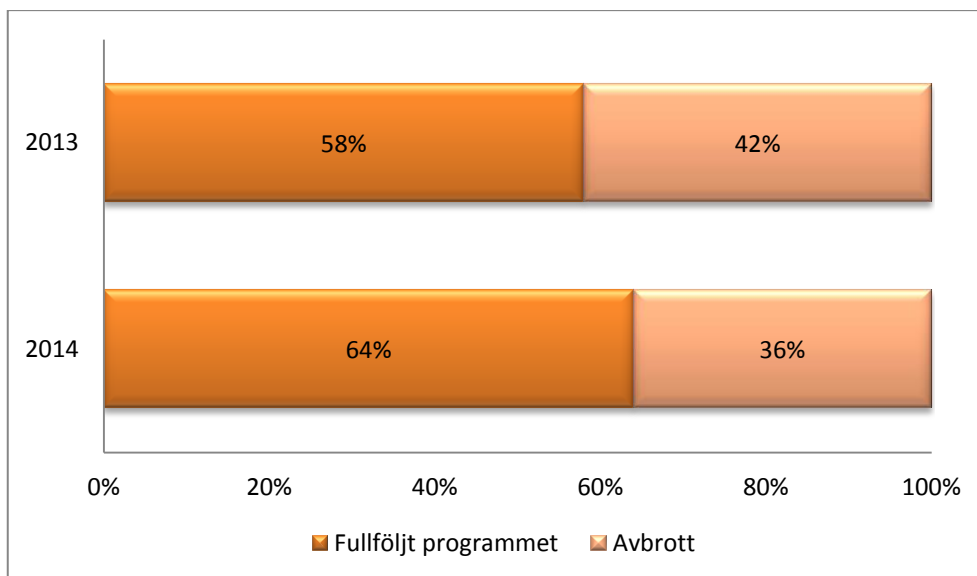
RESULTAT

Under 2013 var det var 71 stycken remisser där personalen hade 51 stycken studiebesök, bland dessa gjordes 44 antagningar. Det resulterade i 31 stycken inskrivningar där det rörde sig om 28 unika personer (1 avbröt och 2 deltagare hade kortare vikariat och återkom efter det). Under 2014 var det 62 stycken remisser som resulterade i 40 stycken studiebesök och intervjuer. Bland dessa blev 31 personer antagna och 26 personer började delta i Kramis verksamhet. Under året har det gjorts 36 inskrivningar som rörde 34 unika individer, varav åtta personer fanns med från 2013. Tre personer hade dessutom blivit utskrivna, men hade återkommit till verksamheten under året. Under 2014 påbörjades sju gruppstarter, men det hade även förekommit individuella starter då det ibland varit för få deltagare för att bilda en grupp.

Tabell 1 Antal som fullföljt vägledningskurs

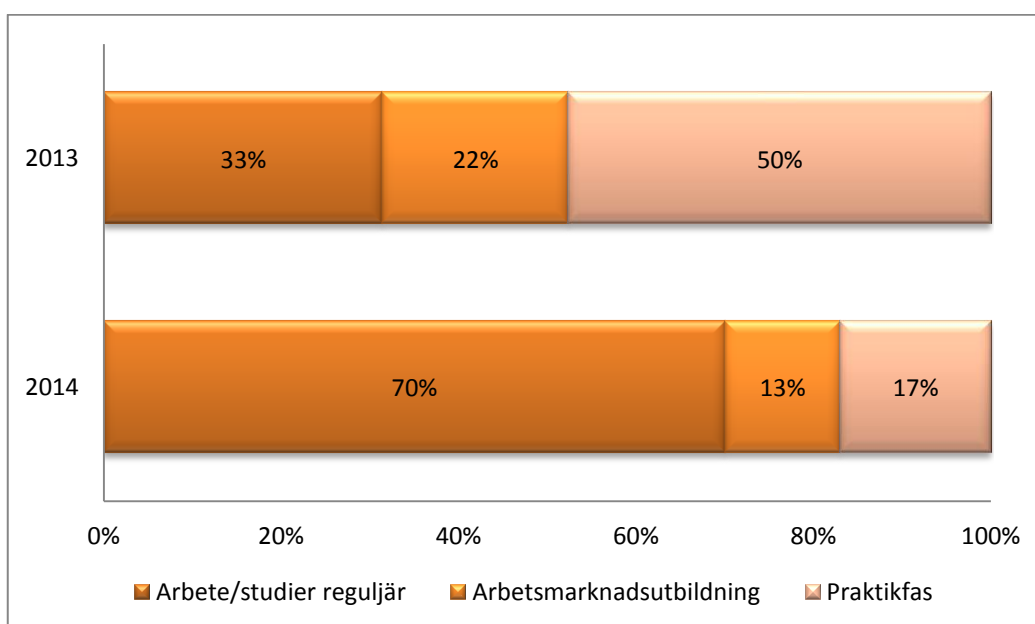
Under 2013 var det 31 stycken som påbörjade vägledningskursen. Bland dessa slutfördes 21 stycken 10 avslutade innan kursens slut. Två personer bland de som avbröt fick ett vikariat innan kursens slut och 8 fick avbryta pga. av misskötsel av olika slag. Bland de 36 inskrivningar som finns registrerade under 2014 var det 32 stycken som fullföljde kursen. Bland de 4 som inte slutförde vägledningskursen var det 1 person som fick arbete innan kursens slut och 3 personer fick avbryta pga. misskötsel av olika slag.

Tabell 2 Andel som fullföljt respektive avbrutit programmet

Under 2013 var det 31 personer som var inskrivna vid Krami, av dessa så var det 18 personer (58 %) som fullföljde programmet och 13 (42%) personer skrevs ut innan programmet avslutades. Resultatet var något bättre under 2014 jämfört med 2013 då det var 36 inskrivningar varav 23 (64%) fullföljde programmet och 13 (36%) skrevs ut innan programmet avslutades.

Anledningen till att deltagarna skrevs ut var misskötsel på praktiken, bristande motivation, hög eller ogiltig frånvaro på praktiken, missbruk eller psykisk ohälsa. Under 2013 var det 2 personer som avbröt kontakt vid Krami utifrån att de fick utredning hos Arbetsförmedlingen och rätt till sjukersättning hos Försäkringskassan.

Tabell 3 Resultat hos de som fullföljde programmet

Tabell 3 visar att bland de 18 som fullföljde programmet var det sex personer (33 %) som fick arbete på den reguljära arbetsmarknaden eller valde reguljära studier. Det var 4 personer (22 %) som valde att gå en arbetsmarknadsutbildning och 8 personer (50 %) var i praktikfas. Under 2014 var det 23 personer som fullföljde programmet där 16 personer (70 %) fick arbete på den reguljära arbetsmarknaden eller valde reguljära studier. Det var 3 personer (13 %) som valde att gå en arbetsmarknadsutbildning och 7 personer (17 %) var i praktikfas. Det finns olika varianter för hur arbete/studier finansieras, så som lönearbete utan lönebidrag, anställning med stöd av lönebidrag eller OSA. Arbetsplatserna finns i olika branscher som industri, handel, bygg och vård och omsorg. De som valde arbetsmarknadsutbildning redovisas för sig då det är en aktiv insats som syftar till att komma ut i reguljärt arbete.

Motivation & uppföljning

Personalen hade löpande kontakt med deltagarna i Kramis verksamhet, före- under- och efter programmet där de bl.a. höll veckovisa kontakter med de deltagare som befann sig ute på olika utbildningar och praktikplatser, men även med de deltagare som precis hade kommit ut i arbete eller i studier på den reguljära arbetsmarknaden. Bland de 31 inskrivningar som skedde under 2013 hade personalen kontakt med totalt 25 stycken. Bland de 36 inskrivningar som gjordes under 2014 hade personalen kontakt med 32 stycken. Personalen höll även kontakt med vissa av de deltagare som skrivits ut pga. bl.a. motivationsbrist, återfall i missbruk och upprepad ogiltig frånvaro. Syftet var att motivera och stödja dem till att kunna skriva in sig i Kramis verksamhet igen.

Intervjuerna

De som intervjuades upplevde att det stöd de fått hos Krami varit bra. Det fanns en röd tråd där olika delar hakade i varandra. Personalen höll i tråden och såg till att det inte blev några luckor utan att det fanns något att hålla sig i under hela processen.

Sårbar situation

De intervjuade beskrev att det befann sig i en sårbar situation från start då det kunde vara länge sedan de hade varit ute i arbetslivet, för en del handlade det om sex- sju år. Det var svårt att påbörja sin arbetslivsinriktade rehabilitering då det innebar att skapa nya rutiner i sin vardag. Det var sådant som att ställa klockan, kliva upp och ta med lunch. De intervjuade deltagarna upplevde att de befann sig i en sårbar situation och de värdesatte personalens stöd i denna process. De uppskattade personalens tydlighet kring regler och att det fanns möjlighet att få stöd med annat som inte direkt hörde ihop med arbetslivet. Detta upplevdes som mycket positivt då det gav möjlighet att hålla fokus och inte fastna i annat. En av de intervjuade uttryckte:

Man behöver stöttning och hjälp för att komma ut i arbetslivet

Personligt stöd i processen

Vägledningskursen upplevdes som betydelsefull då den gav möjlighet till att upptäcka sig själv och sina förmågor. Det gav även möjlighet till att identifiera områden där det fanns behov av att utveckla sina förmågor. Vägledningskursen upplevdes ibland som långsam, men de intervjuade menade att sett i efterhand så var det positivt, även om det upplevdes som jobbigt då. Det gav möjlighet att reflektera och att tänka färdigt, tidigare upplevde de intervjuade att de bara rusat på och inte funderat så mycket,

Det går framåt i en takt som känns onormal

Krami har en tydlig pedagogik och om deltagaren missköter sig så finns risk att bli utskriven. Det var dock uppskattat att personalen vid Krami försökte hålla kontakt med dem i syfte att skapa motivation att komma tillbaka. Detta upplevdes som mycket positivt då det förmedlade att det kanske ändå var möjligt att klara av det.

Personalen gav 100 procent, de är suveräna

Personalen har varit stödjande och har pushat deltagarna framåt där de fått göra en hel del själv, med stöd. De intervjuade berättade att de fått stöd i att ta reda på vilka krav som ställs inför olika yrken och stöd i sina funderingar kring om det är möjligt att komma ut på arbetsmarknaden i det yrket eller om ett annat yrke skulle vara mer passande. De intervjuade menade att det var bra att när arbetstillfällena dök upp så gick det fort att komma ut i arbete eller praktik. När det tog för lång tid i sökandet efter arbetsplats, coachade personalen genom att motivera till att söka fler arbetsplatser. Om det gick alltför trögt kunde personalen hjälpa till att hitta en lämplig arbetsplats.

Det "nya" livet

Bland de intervjuade fanns det deltagare som jobbat aktivt i sin process där han upplevde att han börjat se saker i ett vidare perspektiv och har börjat få förståelse för andra människor och för helheten och hur olika saker hänger ihop. Det var skönt att hittat kontrollen och har fått ett ödmjukt förhållningssätt till sitt själv.

Nu har jag bara "livets problem" att ta tag i

Det känns bra att komma ut i arbetslivet

Återfall

Resultatet visade att det fanns fem personer som har återfallit i brott som har lett till en påföljd inom Kriminalvården, ingen av dessa fem personer hade genomfört hela vägledningskursen. En av dessa fem hade dock kommit ut i sysselsättning innan vägledningskursen hade påbörjats.

Utvärderingarna av vägledningskursen

Resultatet av verksamhetens utvärdering av vägledningskursen visade att övervägande delen av deltagarna tyckte att informationen om Krami och kursens utformning varit bra. I utvärderingen framkom att de allra flesta var motiverade till att komma ut i arbete när de började på Krami och flertalet trodde även att detta skulle vara möjligt. Alla som besvarat utvärderingen har uppskattat att arbeta i grupp och var nöjd med det enskilda samtal som hållits. Flertalet har uppskattat de externa föreläsningarna från skuld/budgetrådgivningen, studievägledare etc. Många uppskattade de fritidsaktiviteter som genomförts. I princip alla var nöjda med stödet från personalen.

DISKUSSION

Internationell forskning visar att en av de viktigaste faktorerna i arbetet med social integrering bland kriminella är att verka för att de får ett lönearbete. I flera studier är viktiga mått av effekten på olika behandlings- och rehabiliteringsprogram andelen deltagare som återfaller i brott och andelen deltagare som får en anställning, där forskning har visat att de personer som har en anställning mer sällan återfaller i brott än de som inte har en anställning [30-33]. Randomiserade studier har visat att andelen som återfallit i brott bland de som deltagit i olika behandlings- eller rehabiliteringsprogram är ca 30-40 %, vilket är lägre än de som inte varit inne i något program [30]. Kriminalvårdens effektutvärdering visade att andelen brottsåterfall för Kramideltagare som fullföljt hela insatsen var 33.3 % i jämförelse med de som inte deltagit i Krami 43.5 % [28]. Resultatet i denna undersökning visade att det var fem f.d. deltagare i Krami Sundsvall som återfallit i brott som gett en påföljd inom Kriminalvården. Ingen av dessa hade dock fullföljt hela programmet. En reflektion är att vägledningskursen kanske fyller en viktig funktion då dess innehåll kan fungera som ett stöd i början på en förändringsprocess hos deltagarna.

En strukturerad modell

Krami arbetar utifrån en strukturerad modell med en tydlig metodik, vilket bådär gott för att nå ett lyckat resultat. Forskning på andra behandlings- och rehabiliteringsmodeller har visat att strukturerade modeller är de som når de bästa resultaten [34]. En känd strukturerad modell är Individual Placement and Support (IPS) som har många likheter med Krami, exempelvis arbetar man i både modellerna med kartläggning av tidigare skol- och arbetslivserfarenheter i syfte att skapa en arbetsprofil. En viktig utgångspunkt i båda modellerna handlar om att misslyckanden kan vara en del i processen där det är viktigt att få stöd och hjälp för att kunna våga pröva på nytt. Det finns ett tydligt fokus på arbetslivsinriktade insatser där personalen finns behjälplig för att lösa de problem som kan uppstå på arbetsplatsen. Det som skiljer dem åt är bl.a. att Krami har en tydlig konsekvenspedagogisk metodik, det finns inte i IPS. Andra skillnader är att i IPS involveras deltagarens sociala nätverk mer i processen än vad man gör i Krami [18, 27, 29].

Resultatet för Krami i Sundsvall visade att det var kring 60 % av de som påbörjat programmet som fullföljde det. Bland dessa var det 33 % av deltagarna under 2013 och hela 70 % av deltagarna under 2014 som kommit ut i reguljärt arbete eller reguljära studier. I 2014 års resultat fanns det deltagare som skrivits in under 2013, vilket visade att de flesta som fullföljt programmet fick ett arbete eller valde studier på den reguljära marknaden. Flera av deltagarna hade dessutom påbörjat olika arbetsmarknadsutbildningar som syftar till att på sikt komma ut i arbetslivet. Det är ett gott resultat utifrån att Krami vänder sig till en målgrupp som har en mycket omfattande och ibland en komplicerad situation, där merparten av deltagarna har haft missbruksproblematik, varit bostadslös, har eller har haft ekonomiska problem och skulder. Dessutom har ofta deltagarna en identitet som kriminell, vilket är viktigt att förändra för att nå ett lyckat resultat som håller i längden [32-34]. Det nationella målet med Kramis verksamhet är att 50 % av de som genomför vägledningskursen ska nå arbete eller studier på den reguljära marknaden [27]. Resultatet för 2013 och 2014 visade att Krami i Sundsvall nått målet då 50 % av

deltagarna under åren har uppnått detta. Det lokala målet är att 100 % av de som fullföljer kontraktet når den reguljära marknaden i form av arbete eller studier [27]. Resultatet visade att målet nåtts under 2013 då i princip alla deltagare fått arbete eller påbörjat reguljära studier. Resultatet förväntas bli detsamma under 2014, men det finns deltagare kvar i verksamheten som förväntas få ett arbete eller påbörja studier under 2015. Kriminalvårdens effektutvärdering av Krami- verksamheter på det nationella planet, visade att 28.4 % av deltagarna i Krami hade en arbetsinkomst i jämförelse med jämförelsegruppen där det var 18.6 % som fått en arbetsinkomst. Detta innebär att sannolikheten att en deltagare i Krami ska erhålla ett arbete ökar med 42 % i jämförelse med de som inte får det stödet [28].

När det gäller kostnader för verksamheten har en ekonomisk analys genomförd vid Kramiverksamheten i Göteborg visat att det är Arbetsförmedlingen som får de stora kostnaderna utifrån att deltagarna skriver in sig som arbetslösa och får därmed rätt till arbetslöshetsersättning. Om det dessutom blir aktuellt med anställningsstöd är det Arbetsförmedlingen som ansvarar för dessa kostnader. Rapporten visade att verksamheten minskade totalkostnaderna för både Kriminalvården och för Socialtjänsten. För Kriminalvårdens del handlade det om att deltagarna inte fick nya straff när de var inskrivna vid verksamheten och för Socialtjänsten del innebar det lägre kostnader i form av försörjningsstöd och behandlingskostnader [35].

Skapa förutsättningar för förändring

När det gäller personer som levt i kriminalitet har studier visat att de program som arbetar med förändring hos kriminella bör innehålla inslag som syftar till att göra deltagaren medveten om att det finns valmöjligheter samt att bli bättre på att fatta bra beslut. Det är även viktigt att stödja deltagaren till att inte lägga skulden på andra utan att själv ta konsekvenserna av sitt handlande [34]. Detta är ett inslag som finns tydligt i Kramis modell där man pratar om valmöjligheter, men även att deltagaren får konsekvenser om man missköter sig [29]. Det är viktigt att såväl regler som konsekvenser är tydliga och uttalade i förväg så att deltagaren är medveten om dem. Konsekvenser ska ske i direkt anslutning till ett oansvarigt beteende [34]. För att få delta i Kramis verksamhet ska deltagaren göras medveten om de regler som gäller genom att skriva under ett kontrakt och deltagaren förväntas följa de krav och regler som finns [27, 28]. Det är dock viktigt att vara tydlig med att det inte handlar om att straffa utan att hålla deltagaren ansvarig för sitt handlande [34]. I Krami Sundsvall arbetar personalen aktivt med motiverande insatser för de som har skrivits ut pga. regelbrott. Detta är ett viktigt inslag för att möjliggöra för deltagaren att komma tillbaka och pröva igen.

Studier har visat att de deltagare som aktivt deltagit i sin egen process och själv tagit ansvar har lättare att behålla ett bra resultat [34]. I rehabiliteringssammanhang betonas betydelsen av ett holistiskt perspektiv vilket innebär att det finns en röd tråd i alla de insatser som ges och inte en rad lösryckta åtgärder. I intervjuerna framkom betydelsen av att det finns en röd tråd från missbruksbehandling och hela vägen mot ett arbetsliv. Det sker till viss del idag, här finns en möjlighet att utveckla samarbetsformerna för att hitta bra sätt att fånga in individer till verksamheten. I arbetslivsinriktad rehabilitering betonas även betydelsen av att arbeta processinriktat där alla aspekter i livet vägs in, fysiskt, psykiskt och socialt [4]. I studier på behandlings- och rehabiliteringsprogram har det visat

sig att de sociala aspekterna i livssituationen har betydelse i processen mot ett arbetsliv, där de som var gifta, hade barn eller andra nära anhöriga, var de som i högre utsträckning hade fått ett arbete [33]. Kramis verksamhet har en tydlig arbetslivsinriktning där de sociala aspekterna inte är så framträdande i verksamhetsbeskrivningen. I intervjuerna med deltagarna framkom att personalen till viss del stöttar deltagarna med andra saker som inte är direkt kopplat till arbetsliv, som att kontakta myndigheter och samtala om relationer till familj och vänner. Det som finns beskrivet är de sociala aktiviteter för de som går vägledningskursen och de som ännu inte hittat en praktikplats. Detta är ett betydelsefullt inslag då forskning har visat att sociala aktiviteter är viktiga, i synnerhet då det handlar om att byta en livsstil mot en annan [33, 34].

Ändra livsstil - ett måste

För att lyckas i sin rehabiliteringsprocess är en viktig utgångspunkt att deltagaren har en längtan och en egen vilja att förändra sitt liv [33]. Detta är väldigt tydligt i Kramis verksamhet då det, som berörts tidigare ställer krav på deltagaren för att få delta [27]. Men processen mot ett annat liv är ofta en mödosam förändringsprocess som innebär att förändra sin identitet, grupp tillhörighet, självuppfattning, attityder och förståelse för både sig själv och för andra och att värdera annorlunda [34]. Det handlar många gånger om att byta identitet [32-34]. För att skapa förståelse för betydelsen för detta finns ett citat ur Bergström (2012);

Den kriminelle å andra sidan ser brottstillfällena som andra inte märker eller ens reflekterar över. En stilla promenad längs Stockholms vatten fick personalen på Atlantis att prata om vatten, fåglar, sol och värokänslor. Den kriminelle som var med på samma promenad såg istället hur många bilar som var olåsta, vilka som hade stereoapparater och vilka bilar som var larmade. [34] s. 103

Det finns många svårigheter för en person som ska lämna sin kriminella bana och ta sig ut på den reguljära arbetsmarknaden. Att vara kriminell innebär ofta en tillhörighet i en marginaliserad grupp med ett mycket segregerat nätverk som till stor del tillhör kriminella grupper. Detta bidrar till att dessa personer ofta inte har det kontaktnät som underlättar arbetssökarprocessen. De har även ofta bristande arbetslivserfarenhet och det kan vara svårt att bryta ett bidragsberoende till anställning med lön. Ofta har de låg självkänsla och självförtroende, bristande basala färdigheter och svaga kvalifikationer och svårigheter att anpassa sig till rutiner [30, 31]. Detta är sådant som deltagarna i Krami får reflektera och jobba med under vägledningskursen i syfte att rusta dem inför ett arbetsliv. I vägledningskursen finns inslag av att identifiera styrkor, såväl egna som i omgivningen. Detta är ett viktigt moment då styrkorna kan bli användbara i processen. Det finns ett bra verktyg i Strengths model Case management som skulle kunna göra det möjligt att arbeta ännu mer strukturerat med att inventera styrkor och resurser [25]. Under vägledningskursen behandlas även exempelvis konflikter på arbetsplatsen och hur dessa kan hanteras. En studie har visat att de deltagare som kände att de hade lyckats behålla sin plats i arbetslivet var det som i högre utsträckning hade kontroll i livet och som kunde lösa olika problem som uppstod [33].

Slutsats

Krami arbetar med en målgrupp som är i stort behov av att arbeta med en omfattande förändring av hela sitt liv. Resultatet för Kramis verksamhet är bra, under de två år som verksamheten bedrivits har 42 personer fullföljt programmet där nästan alla har kommit vidare i reguljärt arbete eller i reguljära studier. Det finns några bland deltagarna som befinner sig i arbetsmarknadsutbildningar och ett fåtal bland de som fullföljt programmet letar praktik. Dessa förväntas hitta ett arbete under 2015. Verksamheten har ett tydligt arbetslivsfokus, men resultatet visade att verksamheten även arbetar med motiverande insatser och till viss del även med de sociala aspekterna i deltagarnas liv. Detta är viktiga delar att arbeta med för att kunna få och behålla en plats på den reguljära arbetsmarknaden.

Personalen vid Krami i Sundsvall önskar att fler anmäler sitt intresse för verksamheten. Resultatet visade att det finns ett visst samarbete med kommunens missbruksvård, men att detta samarbete skulle kunna utvecklas då det förmodligen finns flera som passar in i Kramis målgrupp. En annan möjlighet är att tillfråga angränsade kommuner om samarbete kring personer som har en kriminell livsstil, men som önskar att bryta den. Det är en målgrupp som är i stort behov av att arbeta med en omfattande förändring av sitt liv. Här kan Krami bli en viktig insats då forskning har visat att det är betydelsefullt att det finns program som jobbar med hela identiteten för denna målgrupp. Slutsatserna avslutas med ett citat från Bergström (2012);

En kriminell som lärs upp till bilmekaniker kan förväntas utvecklas till en kriminellt tänkande bilmekaniker. Han har kvar sina kriminella tankar och kan dessutom omsätta sina yrkeskunskaper i kriminell verksamhet. [34] s. 223

REFERENSER

1. Torstensson Levander, M. *Kronisk kriminalitet som livsstil*. Rapport / Rikspolisstyrelsens utvärderingsfunktion ;, 2013, Stockholm: Rikspolisstyrelsen. 26 s.
2. Eliason, M., P. Lundborg, and J. Vikström, *Massuppsägningar, arbetslöshet och sjuklighet : en rapport om konsekvenserna av 1990-talets friställningar för slutenvårdsutnyttjande och risk för förtida död : en rapport*. Statens offentliga utredningar., 2010, Stockholm: Fritze. 93 s.
3. Regeringens skrivelse 2009/10:166, *Uppföljning av den nationella handlingsplanen för handikappolitiken och grunden för en strategi framåt*. Regeringens skrivelse ;, 2010, Stockholm: Regeringen, Socialdepartementet. 80 s.
4. Vahlne Westerhäll, L., A. Bergroth, and J. Ekholm, *Rehabiliteringsvetenskap : rehabilitering till arbetslivet i ett flerdisciplinärt perspektiv*. 2., [omarb.] uppl. ed. 2009, Lund: Studentlitteratur. 248 s.
5. Andersson, J. and J. Boman, *En kartläggning av kommunala arbetsmarknadsåtgärder i Östergötland*. Rapport / Centrum för kommunstrategiska studier, Linköpings universitet., 2012, Norrköping: Centrum för kommunstrategiska studier, Linköpings universitet. 52 s.
6. Burstrom, B., et al., *How equitable is vocational rehabilitation in Sweden? A review of evidence on the implementation of a national policy framework*. *Disabil Rehabil*, 2011. **33**(6): p. 453-66.
7. Socialstyrelsen, *Statistik över försörjningshinder och ändamål med ekonomiskt bistånd 2013*. 2014, Stockholm: Socialstyrelsen. 60 s.
8. Hasson, H., M. Andersson, and U. Bejerholm, *Barriers in implementation of evidence-based practice: Supported employment in Swedish context*. *J Health Organ Manag*, 2011. **25**(3): p. 332-45.
9. Jakobsson, B., et al., *Improved employment rates after multiprofessional cross-sector cooperation in vocational rehabilitation: a 6-year follow-up with comparison groups*. *Int J Rehabil Res*, 2010. **33**(1): p. 72-80.
10. Karrholm, J., et al., *Systematic co-operation between employer, occupational health service and social insurance office: a 6-year follow-up of vocational rehabilitation for people on sick-leave, including economic benefits*. *J Rehabil Med*, 2008. **40**(8): p. 628-36.
11. Bejerholm, U. and C. Areberg, *Factors related to the return to work potential in persons with severe mental illness*. *Scand J Occup Ther*, 2014. **21**(4): p. 277-86.
12. Bejerholm, U., et al., *Individual Placement and Support in Sweden-A randomized controlled trial*. *Nord J Psychiatry*, 2014: p. 1-10.
13. Nygren, U., *Individual placement and support (IPS) i en socialpsykiatrisk kontext [Elektronisk resurs] : en väg till arbete för personer med psykiskt funktionshinder?* Umeå University medical dissertations., 2012, Umeå: Umeå universitet. 84 s.
14. Nygren, U., et al., *Predictors of vocational outcomes using individual placement and support for people with mental illness*. *Work*, 2013. **45**(1): p. 31-9.

15. Nygren, U., et al., *Individual placement and support - a model to get employed for people with mental illness - the first Swedish report of outcomes*. Scand J Caring Sci, 2011. **25**(3): p. 591-8.
16. Nygren, U., et al., *Exploring perceptions of occupational competence among participants in Individual Placement and Support (IPS)*. Scand J Occup Ther, 2013. **20**(6): p. 429-37.
17. Socialstyrelsen, *Nationella riktlinjer för psykosociala insatser vid schizofreni eller schizofreniliknande tillstånd 2011 : stöd för styrning och ledning*. 2011, Stockholm: Socialstyrelsen. 122 s.
18. Becker, D.R., Bond, G.R., Mueser, K.T., & Torrey, W.C. (red.), *Supported Employment Workbook 2003*. [Supported employment Arbetsbok]. Översättning av Centrum för evidensbaserade psykosociala insatser (CEPI) 2009.
19. Berggren, U.J., S. Blomberg, and J. Petersson, *Traits of a representative welfare state: the Swedish example*. International Journal of Social Welfare, 2010. **19**(4): p. 402-411.
20. Berggren, U.J. and E. Gunnarsson, *User-oriented mental health reform in Sweden: featuring 'professional friendship'*. Disability & Society, 2010. **25**(5): p. 565-577.
21. Björkman, T., *Case management for individuals with severe mental illness : a process-outcome study of ten pilot services in Sweden*. 2000, Lund,: Div, of Psychiatry, Dept. of Clinical Neuroscience, University Hospital, SE-221 85, Lund, Sweden. [8], 72 s.
22. Klockmo, C., *The role of personligt ombud in supporting the recovery process for people with psychiatric disabilities*. Mid Sweden University doctoral thesis,. 2013, Sundsvall: Department of Health Sciences, Mid Sweden University. ix, 75 s.
23. Socialstyrelsen, *Personligt ombud : teser och tips*. 2002, Stockholm: Socialstyrelsen. 44 s.
24. Socialstyrelsen, *Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning [Elektronisk resurs] : lägesrapporter 2008*. 2009, Stockholm: Socialstyrelsen. 55 s.
25. Rapp, C. and R. Goscha, *The strengths model; a recovery oriented approach to mental health services*, ed. 3rd. 2012, Oxford: Oxford University Press.
26. Selander, J. and S.U. Marnetoft, *Case management in vocational rehabilitation: a case study with promising results*. Work, 2005. **24**(3): p. 297-304.
27. Andersson, M., *Verksamhetsplan Krami Sundsvall*. 2012.
28. Nordén, E., Fors, A., Damsten, M., *Utvärdering av Krami för brottsdömda i Kriminalvården*. 2013: Norrköping.
29. *Huvudprinciper för tillämpningen av pedagogiken i Krami Sverige*.
30. Graffam, J., A.J. Shinkfield, and B. Lavelle, *Recidivism among participants of an employment assistance program for prisoners and offenders*. Int J Offender Ther Comp Criminol, 2014. **58**(3): p. 348-63.
31. Soeker, M.S., et al., *Breaking into the world of employment: the vocational experience of South African male ex-offenders*. Work, 2013. **44**(2): p. 201-11.

32. Varghese, F.P., *Vocational Interventions with Offenders: Interdisciplinary Research, Theory, and Integration*. *Counseling Psychologist*, 2013. **41**(7): p. 1011-1039.
33. Visher, C.A., S.A. Debus-Sherrill, and J. Yahner, *Employment after prison: A longitudinal study of former prisoners*. *Justice Quarterly*, 2011. **28**(5): p. 698-718.
34. Bergström, G., *Kriminalitet som livsstil*. 5., omarb. och uppdaterade uppl. ed. 2012, Lund: Studentlitteratur. 350 s.
35. Jannesson, E., *En SROI- analys av Krami Göteborg. Vilket värde skapar en genomförd Kramikurs?* 2014.

Författarpresentation

Carolina Klockmo, FoU Västernorrland

Fil. Dr Hälsovetenskap

Carolinas ansvarsområden är beroende/ missbruk, psykisk hälsa, LSS- området samt rehabilitering. Ett intresseområde är psykosociala insatser och på vilket sätt förutsättningar kan skapas för personer som står långt från arbetsmarknaden att ta sig in.